

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Nikolić

Istospolno starševanje v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Nikolić

prof. dr. Alenka Švab

Istospolno starševanje v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

Istospolno starševanje v Sloveniji

Heteroseksualnost je družbena norma, ki je vpeta v vse vidike vsakdanjega življenja. Heteroseksualnost definira številne aspekte našega življenja in vselej zavzema superiorno pozicijo nad homoseksualnostjo, zato so istospolno usmerjeni pogosto žrtve stigmatiziranja na mnogih področjih vsakdanjega življenja. V pozni modernosti so se dogodile številne družbene spremembe na področju vsakdanjega življenja, vključno s spremembami v družinskem življenju. S fenomenom pluralizacije družinskega življenja prihaja do odmikov od »tradicionalne družine«, saj se začnejo v družinski kontekst vključevati tudi druge oblike družinskih organizacij, med njimi tudi istospolne družine. Tradicionalna heteroseksualna družina predstavlja samo še dobro polovico vseh družinskih oblik v Sloveniji. V diplomski nalogi sem raziskala vpliv heteronormativnosti na dojemanje homoseksualnosti in s tem tudi na odnos do istospolnih družin. Nadalje sem predstavila diskurze, ki se polarizirajo proti oziroma v prid istospolnim družinam in istospolnemu starševanju, ter predstavila, kakšen vpliv ima tovrsten družinski kontekst na otroke, ki v njem odraščajo. Predstavila sem tudi raziskave, ki ugotavljajo odnos in življenje istospolnih družin v Sloveniji.

Ključne besede: Heteronormativnost, homofobija, pluralnost družinskih oblik, istospolne družine, istospolno starševanje, vzgoja otrok

Same-sex parenting in Slovenia

Heterosexuality is a social norm embedded in all aspects of everyday life. It defines many aspects of our lives and always takes superior position over homosexuality, which is why homosexuals are often victims of stigmatization. In late modernity, many social changes have occurred in the field of everyday life, including changes in family life. When the phenomenon of pluralisation of the latter deviations from the traditional family started to occur, it was followed by the inclusion of other forms of family organizations into family context, including same-sex families. The traditional heterosexual family represents only a good half of all family forms in Slovenia. In the thesis I have researched the influence of heteronormativity on the perception of homosexuality and thus on the attitude towards same-sex families. Furthermore, I have presented discourses that are polarized against or in favour of same-sex families and same-sex parenting, and presented the impact of such a family context on children growing up in it. I have concluded the thesis with the presentation of researches which note the relationship and life of same-sex families in Slovenia.

Key words: Heteronormativity, homophobia, pluralisation of family forms, same-sex families, same-sex parenting, child-rearing

Zahvala

Hvala mami in tati za podporo pri študiju in potrpežljivost.

Kazalo

1	Uvod.....	6
2	Istospolna usmerjenost.....	8
2.1	Gibanja za pravice gejev in lezbijk.....	9
2.1.1	Gibanja za pravice gejev in lezbijk v Sloveniji.....	11
2.2	Homoseksualnost in stigma	12
2.2.1	Homofobija v Sloveniji	16
3	Pluralizacija družin in družinskega življenja	18
3.1	Istospolne družine.....	21
4	Istospolno starševanje in otroci v istospolnih družinah	24
5	Pravna ureditev istospolnih družin v Sloveniji	31
6	Istospolno starševanje v Sloveniji.....	34
7	Zaključek.....	38
8	Viri	40

1 Uvod

Vloga in pomen družine sta se skozi čas močno spreminjala. Največje spremembe nastopijo v času pozne modernosti, ko začno na novo definirati družine. Ideal tipske, nuklearne družine zamenjajo nove oblike, tako imenovane razširjene družine. Poleg strukturnih sprememb nastopijo tudi spremembe v odnosih. Giddens meni, da je razlog spremenjenih odnosov in novega pojmovanja vloge družine razpad zakonske zveze, ki je do tedaj temeljila na ekonomski koristi. To zamenja romantična ljubezen, z njo pa nastane novo pojmovanje »doma« kot posebnega okolja. Dom postane kraj, ločen od delovnega okolja, in mesto, kjer lahko družinski člani poiščejo čustveno oporo ter dajejo prostor za čustveno izražanje in komunikacijo. Družina v modernem času postane zasebno polje intimnosti, v katerem je ključno razumevanje in poznavanje drugega v zvezi (Giddens, 2000).

Nove oblike družin družboslovne teorije uvrščajo med tako imenovane netradicionalne, nekonvencionalne oz. alternativne družine. Mnoge izmed njih, npr. enostarševske, rejniške, posvojiteljske in druge, smo sprejeli med »normalne« družinske oblike, medtem ko nekatere še vedno ostajajo stigmatizirane in »nenormalne«. Med etiketirane družinske prakse se uvršajo tudi gejevske in lezbične družine (Arendell, 1997, v Urek, 2005, str. 155)¹.

V diplomski nalogi se bom najprej osredotočila na širše razumevanje istospolne usmerjenosti ter gejevska in lezbična gibanja, ki so se razvila od konca 1960 let naprej. Nadalje bom raziskala teoretična izhodišča, povezana z istospolnimi družinami in njihov položaj v družbi, tako s pravnega kot tudi neformalnega stališča. Pojav istospolnih družin in starševanja bom umestila tudi v kontekst družbenih sprememb na področju zasebnosti ter družine v pozni modernosti. Raziskala bom različne diskurze glede istospolnega starševanja, ki se polarizirajo za in proti ter z izsledki raziskav dokazovala dve izhodiščni tezi:

Teza 1: Istospolne družine in istospolno starševanje so v današnjem času še vedno deležni velike stigmatiziranosti ter pravne in družbene diskriminiranosti.

Teza 2: Spolna usmerjenost staršev ne vpliva na otrokov psihološki razvoj, zato tovrsten družinski kontekst za otroke ne predstavlja nobenih groženj.

---

¹ Arendell, T. (1997). Understanding families, Vol 9. *Contemporary parenting: Challenges and issues*. Sage publications, inc.

Na koncu diplomskega dela bom s pomočjo obstoječih raziskav predstavila tudi odnos do istospolnih družin in istospolnega starševanja v Sloveniji.

2 Istospolna usmerjenost

Če želimo razumeti položaj istospolnih družin, se moramo najprej osredotočiti na družbeni odnos do homoseksualnosti in njeno razumevanje v širši družbi.

Koncept spolne orientacije se razvije šele ob koncu 19. stoletja, ko leta 1868 Karl Maria Kertbeny predlaga ločitev treh različnih vrst seksualnosti, in sicer: heteroseksualnost, homoseksualnost in monoseksualnost (masturbacija) (Kuhar, 2008). Foucault ločitev seksualnosti vidi kot začetek medicinskih in psihiatričnih diskurzov, ki homoseksualca označijo kot duševno motenega posameznika. Beseda homoseksualnost istospolno usmerjenost reducira le na spolnost in seks, hkrati pa vse geje in lezbijke loči od ostalih, saj jim pripiše drugačen način življenja in odpadniški značaj (Foucault, 2000, v Kuhar, 2008, str. 180)².

Brajša istospolno usmerjenost natančneje definira kot »samo ljubezen do istega spola, želja ljubiti se z istim spolom, deliti svoja čustva in spolnost z nekom, ki je istega spola, zabavati se z njim, živeti z njim ... Samo to« (Brajša, 1987, str. 18).

Skozi zgodovino se je odnos do homoseksualnosti močno razlikoval.

V stari Grčiji in Rimu so istospolno usmerjenost častili. Zanje je bilo samoumevno, da so hrepeneli po lepih ljudeh, ne glede na njihov spol. Tako je bilo pričakovano, da si vsak deček poišče starejšega ljubimca, ki bo njegov učitelj in varuh (Kuhar, 2001a). Odnos do istospolne usmerjenosti se pozneje močno preoblikuje, čemur je v največji meri pripomogla krščanska religija, ki je legitimizirala le spolne odnose znotraj zakonske zveze. Ti so bili namenjeni zgolj reprodukciji, katere namen je nadaljevanje rodu. Homoseksualnost je postala krivoverstvo, kaznen zanj pa smrt (Kuhar, 2003, str. 67–68). Sovražnost je bila izrazito visoka v srednjem veku, ko so jo povezovali s čarovništvom in demonizmom. S francosko revolucijo in ukinitvijo sankcij za »spolne zločine« uzakonijo enakost vseh ljudi, ne glede na spolno usmerjenost, kar pripelje do počasnih sprememb, ki proizvajajo boljši položaj istospolno usmerjenih (Kuhar, 2001a). Krščanstvo, ki skozi celotno zgodovino do istospolnosti goji izrazito negativna stališča, v 19. stoletju istospolno usmerjenost preneha razumeti kot krivoverstvo in jo označi za mentalno bolezen (Kuhar, 2003, str. 54). Največji premiki v prid istospolni usmerjenosti se zgodijo ob koncu 19. in v 20. stoletju, ko nastanejo prva gejevka in lezbična gibanja, ki se

---

² Foucault, M. (2000). *Zgodovina seksualnosti*. Volja do znanja. Škuc: Ljubljana.

zavzemajo za pravice istospolno usmerjenih. V družbi takrat nastanejo novi diskurzi, ki začnejo istospolno usmerjenost postavljati na boljši položaj (Kuhar, 2001a).

2.1 Gibanja za pravice gejev in lezbijk

Prvo gejevsko in lezbično gibanje v ZDA je obstajalo že leta 1920, njegov ustanovitelj pa je bil Henry Gerber. Gibanje je bilo zasnovano na ideologiji nemškega seksologa Magnusa Hirschfelda, po nekoliko mesecih delovanja pa je bilo pod prisilo oblasti razpuščeno. Druga svetovna vojna je gejem in lezbijkam omogočila edinstveno priložnost raziskovanja istospolne seksualnosti. Izjemno stresno in istospolno okolje je omogočalo tako moškim kot tudi ženskam uresničitev istospolnih fantazij ter razvoj istospolno usmerjenega vedenja. Po končani vojni so se formirala številna neformalna gejevska in lezbična gibanja, ki so bila v ZDA takrat prepovedana. V ZDA je leta 1951 Harry Hay ustanovil prvo stalno gejevsko gibanje, ki se je zavzemalo in borilo za gejevske pravice, imenovano Mattachine Society (D'Emilio, 1998, v Elliot, 2015, str. 13–14)³. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo nadalje ustanovljenih mnogo lokalnih združenj in šest nacionalnih gejevskih organizacij, vendar je bila kljub temu istospolna usmerjenost obravnavana kot duševna bolezen, in zato močno diskriminirana (Elliot, 2015).

Pomembna prelomnica se zgodi leta 1969, ko se je zaradi policijskega posredovanja v gejevskem baru Stonewall Inn v Greenwich Villageu sprožila serija protestov, ki predstavljajo začetek modernega gibanja za pravice in svobodo istospolno usmerjenih (Alwood, 1996 in D'Emilio, 1998, v Elliot, 2015, str. 17–18)⁴. Kmalu po protestih se oblikuje pomembno gejevsko in lezbično gibanje, imenovano Gay Liberation Front (Osvoboditev za vse). Glavni cilj gibanja je bila seksualna in spolna osvoboditev oziroma premostitev klasifikacije individuuma v hetero/homo kategorije. Namen GLF-gibanja je bilo rekonstruiranje novih spolnih identitet, spreminjanje družbenega odnosa do spola in seksualnosti ter s tem opustitev binarne kategorije spolne identitete in oklepa heteronormativnosti (Jagose, 1997, v Perger, 2014, str. 72–73)⁵. Znotraj gibanja so se kmalu pojavili razdori. Oblikovalo se je novo pojmovanje homonormativnosti (identiteta geja in lezbijke), ki preostale oblike seksualnih

---

³ D'Emilio, J. (1998). *Sexual politics, Sexual Communities* (2 ed.). Chicago: University of Chicago Press.

⁴ Alwood, E. (1996). *Straight News: Gays, Lesbians, and the News in Media*. New York: Columbia University Press.

⁵ Jagose, A. (1997). *Queer theory: An introduction*. New York: NYU Press.

identitet označuje za patološke (Collins, Talcott, 2001 in Giffney, 2009, v Perger, 2014, str. 73)⁶. Postalo je jasno, da GLF-gibanje ni osvoboditev za vse, temveč le za homoseksualni subjekt s privlačnostjo do objekta istega spola, ki tako kot heteroseksualni subjekt prakticira dolgotrajne monogamne, intimne odnose (Seidman, 1997, v Perger, 2014, str. 74)⁷.

Zaradi številnih kritik GLF-gibanja so kmalu ustanovili organizacijo Gay Activists Alliance, ki z uspešnim lobiranjem leta 1974 Ameriško psihiatrično združenje spodbudi k spremembi definicije istospolne usmerjenosti in ji odstrani oznako mentalne bolezni. V začetku osemdesetih let gejevsko skupnost močno prizadene epidemija aidsa. Večina gejevskih in lezbičnih združenj je svojo pozornost usmerilo predvsem na reševanje problematike pandemije, zato so se notranji konflikti med gejevskimi in lezbičnimi gibanji začasno prenehali (Elliott, 2015, str. 19).

V osemdesetih letih oziroma v času pandemije aidsa se vzpostavita pomembni organizaciji: ACT UP (Sheperd, 2010, v Perger, 2014, str. 74)⁸ in Queer nation (QN) (Halberstam, 1993, in drugi v Perger, 2014, str. 74)⁹, sestavljeni predvsem iz mladih intelektualnih študentov. Glavna interesa organizacij sta bila pridobitev formalnopравnih pravic, ki ne odstopajo od pravic heteroseksualcev, in uveljavitev nove poznomoderne queer politike, ki nasprotuje normi homonormativnosti in vzpostavljenemu binarnemu razmerju homo/hetero identitete. Nova queer politika, ki se razlikuje od preostalih gejevskih in lezbičnih politik, temelji na (dis)identifikaciji individuuma s svojim diametralnim nasprotjem (z drugim) (Perger, 2014). Slednje pomeni, da se lahko homoseksualnost definira le kot nasprotje heteroseksualnosti in obratno. Hkrati problematizira koncept disciplinske politike seksualnih identitet (Seidman, 1997, v Perger, 2014, str. 74) in poudari, da se lahko oblastno razmerje reproducira le, dokler se drugi prepozna za podrejenega. Heteronormativnost torej producira oblastno razmerje v hetero/homo mejah ter zaradi lastne (dis)identifikacije vse individuume, ki se ne identificirajo kot heteroseksualni, postavlja v podrejeni/marginalni položaj. Queer identiteta torej ni identiteta, temveč je antidentiteta oziroma disidentiteta, ki sama sebe ne definira v odnosu do drugega, temveč nasprotuje režimu normativnosti. Queer disidentiteto sestavljajo t. i. momenti

---

⁶ Collins, D. in Talcott, M. (2001). »A new language that speaks of change just as it steps toward it«: Transformation, erotic justice and queer human rights praxis. *Sociology compass*, 5(7), 576–590.

⁷ Seidman, S. (1997). *Difference troubles: Queering social theory and sexual politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁸ Shepard, B. (2010). *Queer political performance and protest*. New York: Routledge.

⁹ Halberstam, J. (1993). Imagined violence/Queer violence: Representation, rage, and resistance. *Social text*, 37, 187–201.

pretresa, ki jih mora individuum prepoznati ter na podlagi njihove interpretacije graditi svojo seksualno identiteto, ne ozirajoč se na družbeno konstruirana pravila (Ahmed, 2006, v Preger, 2014, str. 77)¹⁰.

Queer teorije pozabljajo, da je kljub samoidentifikaciji (dis)identitete ta pogosto podvržena zunanjim vplivom in zunanji definiciji, zato ta ne prepreči diskriminatornosti »nekonformnega« vedenja, ki ga narekuje zunanost (identifikacija objekta od »zunaj«), kljub temu pa queer skupnost slednjega ne problematizira ali priznava (Preger, 2014).

Konec devetdesetih let prejšnjega stoletja in 20. stoletje prineseta največje spremembe na področju LGBT-skupnosti tako v ZDA kot tudi v Evropi in Sloveniji. V gejevska in lezbična gibanja se je začelo vključevati vedno več znanih osebnosti, ki so javno razkrivale svojo istospolno usmerjeno identiteto. Ob upadu pandemije aidsa so gejevska in lezbična gibanja svojo pozornost zopet namenila boju za pravice LGBT-skupnosti. Javni diskurz je postajal vedno bolj glasen in opazen, istospolne skupnosti pa redkeje žrtve diskriminacije. Istospolna partnerstva so v liberalnejših državah kmalu pridobila pravice registracije istospolne partnerske zveze in istospolnih porok (Elliott, 2015, str. 22–26).

V današnjem času se gejevska in lezbična gibanja borijo predvsem za pravno ureditev pravic na področju partnerstva in starševstva, ki niso urejene v mnogih evropskih državah. Kot dokazujejo izsledki raziskave Tackacs in Szalme, ki sta v longitudinalni študiji raziskovala odnos do istospolne usmerjenosti in stopnjo homofobije v 27 evropskih državah, so Turčija, Ukrajina, Rusija, Romunija, Hrvaška, Litva in Estonija najbolj homofobične države, kjer ni nikakršnih pravnih zakonov in pravic za istospolne partnerske skupnosti in istospolno starševanje. Danska, Nizozemska, Švedska in Norveška pa so najmanj homofobične države z uzakonjenimi pravicami istospolnih skupnosti in starševanja, ki ne odstopajo od heteroseksualnih (Kuhar in Takacs, 2013).

2.1.1 Gibanja za pravice gejev in lezbijk v Sloveniji

V Sloveniji prva gejevska in lezbična gibanja nastanejo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Uradni začetek gejevskega gibanja je kulturni festival Magnus, ki se je odvijal v Ljubljani leta 1984, poimenovan po slavnem nemškem seksologu, ki je inspiriral tudi prvo gejevsko gibanje v ZDA. Istega leta je bila ustanovljena prva gejevska organizacija ŠKUC (sekcija Magnus), tri

---

¹⁰ Ahmed, S. (2006). *Queer phenomenology: Orientations, objects, other*, London: Duke University Press.

leta pozneje pa tudi lezbična sekcija, ki ostaja aktivna vse do danes (Velikonja in Greif, 2012, v Gaber in Kuhar, 2019, str. 107)¹¹. Gejevske in lezbične organizacije so se hitro aktivno vpletle tudi v politično sfero z namenom pravne ureditve pravic istospolnega partnerstva in diskriminacije istospolne usmerjenosti. V devetdesetih letih se je gejevsko in lezbično gibanje institucionaliziralo. Gibanja so in še vedno delujejo v obliki nevladnih organizacij, pri čemer se ukvarjajo s številnimi vprašanji: pravno ureditvijo istospolnih skupnosti, ozaveščanjem ljudi o aidsu, promociji testiranja na virus HIV, boju proti homofobiji in transfobiji, medijski prezentaciji istospolnosti, organizaciji različnih dogodkov in podobno (Gaber in Kuhar, 2019, str. 109).

Leta 2001 je bila v Ljubljani organizirana prva Parada ponosa (tradicija parad ponosa se je v ZDA razvila kot znak podpore protestov v gejevskem baru Stonewall Inn, v Sloveniji pa njen začetek zaznamuje incident v Ljubljanskem baru, kjer je varnostnik zavrnil vstop gejema) (Kuhar, 2001b). Slednja tudi danes predstavlja enega najbolj odmevnih dogodkov v LGBT-skupnosti.

V zadnjih desetih letih so se gejevska in lezbična gibanja v Sloveniji osredotočala predvsem na ureditev formalnopravnega vprašanja istospolnega partnerstva in starševanja. Zavrnjena sta bila tudi dva referendumata novega družinskega zakonika, ki sta burila večinski del slovenske »liberalne« družbe. Gibanje LGBT je bilo ob obeh referendumih soočeno z naraščajočim populizmom, ki se je odražal predvsem v vzpostavljanju strahu pred skupnostjo. Wodak slednji pojav definira kot »politika strahu«, kjer si »nevedna« množica s poljudnimi, zdravorazumskimi odgovori pojasnjuje kompleksne družbene probleme (Wodak, 2015, v Gaber in Kuhar, 2019, str. 111)¹². Razpravi ob referendumu dokazujeta, da je slovenska družba pod površjem še vedno močno prežeta s homofobijo, ki je dovolj močna, da prevlada nad vsemi preostalimi znanstveno podprtimi argumenti.

2.2 Homoseksualnost in stigma

Čeprav je odnos do istospolno usmerjenih v današnjem času bolj pozitiven (zlasti v liberalnejših družbah), geji in lezbijke še vedno ostajajo žrtve negativnih in obsojajočih interakcij. Zahodna

---

¹¹ Velikonja, N. in Greif, T. (2012). *Lezbična sekcija LI: kronologija 1987-2012 s prazgodovino*. Ljubljana: Škuc.

¹² Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Sage.

družba ostaja izrazito heteroseksualna, zato je vsako drugo spolno nagnjenje odklon od normalnega.

Heteroseksualna normativnost je prežeta v vse sfere posameznikovega življenja. Manifestira se skozi grožnje tistim, ki jo kršijo, za vse ostale, ki se vedejo v skladu s pričakovanji, pa ostaja »nevidna« (Rener v Švab in Kuhar, 2005, str. 9)¹³.

Izraz heteronormativnost se oblikuje znotraj queer politike in obrača pozornost na nasilje družbene norme oziroma norme heteroseksualnosti (Castro Varela in ostali, 2011, v Sešek in Ivačič, 2016, str. 302)¹⁴. Heteronormativnost vpliva na skoraj vse vidike našega življenja. Pripisana nam je že ob rojstvu, saj definira dva komplementarna biološka spola in nam na podlagi tega pripiše spolne vloge ter s tem tudi spolno identiteto (Randi Gressgard, 2011, v Sešek in Ivačič, 2016, str. 302)¹⁵.

Čeprav se nam morda dozdeva, da je heteronormativnost povezana le s seksualnostjo, to ni tako. Heteroseksualna identiteta definira številne druge (aseksualne) aspekte našega življenja, kot npr. vstop na trg delovne sile, prijateljske odnose, poslovne odnose, itd. Heteroseksualnost vselej zavzema superiorno pozicijo nad homoseksualnostjo, kar pomeni, da so istospolno usmerjeni zelo pogosto žrtve stigmatiziranja na številnih področjih vsakdanjega življenja (Švab in Kuhar, 2005).

Goffman stigmo definira kot nezaželeno lastnost, ki posameznika loči od večine drugih. Ker ga ta lastnost na negativen način razlikuje od ostalih, jo ljudje in on sam dojemajo kot deviantno oziroma odklonsko. Zažele in nezažele lastnosti pa so vselej odvisne od trenutnega kulturnega konteksta in se spreminjajo skozi čas. V določenem obdobju lahko določena lastnost velja za odklonsko, medtem ko je v drugem visoko cenjena. Stigmatiziranost je odraz razmerij moči. Dominantna skupina s pomočjo stigme vzpostavi

hierarhijo moči ter tako določi, kaj je v družbi zaželeno in kaj ni. Mehanizem stigmatiziranja tako producira razlike in ohranja dominantnost (Goffman, 1986).

---

¹³ Rener, T. (2005). *O njih, ki smo mi*. Predgovor.

¹⁴ Castro Varela, M., Dhawan, N. in Engel, A. (2011). Introduction: hegemony and heteronormativity: revisiting »the political« in queer politics. V Castro Varela in drugi. *Hegemony and heteronormativity: Revisiting »the political« in queer politics*. Farnham: Ashgate.

¹⁵ Gressgard, R. (2011). Revisiting contingency, hegemony and universality. V Castro Varela in drugi. *Hegemony and heteronormativity: Revisiting »the political« in queer politics*. Farnham: Ashgate.

Stigmo definira tudi Coleman, ki pravi: »Stigma predstavlja življenjski pogled: skupek osebnih in družbenih konstruktov, skupek socialnih zvez in družbenih odnosov, obliko družbene realnosti« (Coleman, 1986, v Nastran Ule, str. 198)¹⁶. V procesu stigmatiziranja, posameznik posploši individualne izkušnje, ki jih stereotipno pripiše celotni družbeni skupini (Coleman, 1986, v Nastran Ule, 1999, str. 204).

Coleman nadalje definira tri glavne sestavine stigme: strah, socialno kontrolo ter stereotipizacijo (Coleman, 1986, v Nastran Ule, 1999, str. 211).

Ena izmed oblik manifestacije straha je strah pred razkritjem istospolno usmerjene identitete zlasti v sferi javnega življenja. Razkritje istospolne identitete posameznika vselej sooči s številnimi negativnimi posledicami homofobije, stigmatiziranosti in izpostavljenosti homofobičnega nasilja (Švab in Kuhar, 2005, str. 37).

Formalne in neformalne institucije neprestano izvajajo socialno kontrolo, ki deluje v skladu z družbenimi normami oziroma normo heteroseksualnosti. Socialna kontrola s svojimi mehanizmi kaznovanja producira podrejenost marginaliziranih družbenih skupin oziroma ohranja moč dominantne.

Zadnja komponenta stigme je stereotipizacija. Stereotipi v svojem bistvu niso nič drugega kot rigidne, izkrivljene predstave o skupinah ljudi, ki ustvarjajo nezaupanje in konflikte. Kakor pravita Zornik in Mirović (1996, str. 137), so stereotipi o istospolni usmerjenosti »neke vrste prežitek oziroma preostanek nekdanj uveljavljenih, že zastarelih, ovrženih znanstvenih teorij in predstav, ki so po navadi deležne določene mere popačenja. Ti stereotipi se kasneje transformirajo v kompleksno celoto oziroma v družbi sprejeto razlago pojma homoseksualnosti.« Stereotipov, ki se navezujejo na istospolno usmerjenost, je več. Nanašajo se na: vzroke za nastanek istospolne usmerjenosti (npr.: težave pri odnosu s straši, porušeno kemijsko ravnovesje, duševno bolezen), lastnosti oz. označevanje istospolno usmerjenih (npr.: spolne bolezni, geji so poženščeni – lezbijke so možače, geji sovražijo ženske in lezbijke sovražijo moške, istospolno usmerjeni so nesrečni in depresivni), zunanje manifestacije (npr.: geji držijo cigarete v levi roki, nosijo uhan v desnem ušesu), starševanje istospolno usmerjenih (geji in lezbijke so slabi starši, svoje otroke nadlegujejo in jih spolno zlorablajo, otroci gejev

---

¹⁶ Coleman, L. (1986). *Stigma - razkrita enigma*. V Nastran Ule, M. (ur.), *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

in lezbijk bodo tudi sami istospolno umerjeni) in na številne druge neutemeljene značilnosti (Zornik in Mirović, 1996, str. 137–140).

Stereotipizacija pogosto vodi k ustvarjanju predsodkov. Številne teorije o gejih in lezbijkah so izražene s stereotipi v obliki predsodkov (Zornik in Mirović, 1996). Kuhar (2009, str. 38) pravi: »v primeru predsodkov se na miselne sodbe, ki predstavljajo stereotipe, nalepijo še čustva«. Predsodki se lahko izrazijo v blažji ali težji obliki. Allport navaja pet hierarhično razvrščenih stopenj izražanja predsodkov.

In sicer:

- Ogovarjanje – izražanje predsodkov na družbeno sprejemljiv način (npr. šale, zgodbe, itd).
- Izogibanje – je najbolj pogost način izražanja, v katerem se razvije distanca med nami in individuumom ali družbeno skupino, pred katero gojimo predsodek.
- Diskriminacija – gre za neposreden način izkazovanja predsodkov. Je negativno razlikovanje na podlagi osebnih okoliščin (rase, narodnosti, spolne usmerjenosti itd.) Diskriminacija zaradi spolne usmerjenosti ne krati le posameznikove zasebnosti, temveč ga prikrajša tudi v številnih javnih sferah življenja.
- Nasilje.
- Genocid – iztrebljanje, preganjanje skupin, ras, narodov (Allport, 1954, v Nastran Ule, 1997, str. 183)¹⁷.

Heteronormativna družba, ki upravlja s številnimi mehanizmi, s katerimi omejuje in nadzoruje istospolno usmerjenost, je homofobična družba. Velikonja pravi, da je homofobija rezultat različnih, edinstvenih dejavnikov, ki vplivajo na nastanek takšnega stanja pri posamezniku, zato jih ni mogoče poenotiti. Homofobija je iracionalen strah, odpor, sovražnost do istospolno usmerjenih. Hkrati se odraža kot strah, bojazen, da bi posameznik lahko istospolna nagnjenja gojil sam. Je družben pojav, ki nastane zaradi predsodkov in ne izkustvenega strahu (Velikonja, 1998).

Homofobija je prisotna na številnih ravneh našega življenja, kot so cerkev, politika, trg delovne sile, zakonodaja in mnoge druge.

---

¹⁷ Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Addison: Wesley.

2.2.1 Homofobija v Sloveniji

Homofobija se v javnem kot tudi zasebnem življenju manifestira skozi različne oblike vidnega (fizičnega, psihičnega, verbalnega) in nevidnega nasilja. Raziskava vsakdanjega življenja gejev in lezbijk v Sloveniji dokazuje, da je bila več kot polovica vseh anketirancev vsaj enkrat v življenju žrtev nasilja zaradi istospolne usmerjenosti (Kuhar in Švab, 2008).

Vsakdanje življenje gejev in lezbijk lahko primerjamo z Foucaultovo prisposobo Benthamovega Panoptikuma, modela zapora, kjer oblast z nenehnim pogledom na zapornike proizvaja občutke neprestanega nadzora ter tako disciplinira njihovo vedenje. (Foucault, 1984, v Kuhar in Švab, 2008, str. 270)¹⁸. Panoptikum heteronormativnosti istospolne posameznike prisili k sprejetju heteroseksualnega vedenja v javnem prostoru, saj lahko v nasprotnem primeru vsi vedenjski »odkloni« sprožijo dodatno homofobijo in nasilje. Občutek nadzora heteronormativnega panoptikuma, ki neprestano disciplinira posameznikovo vedenje in mu narekuje, da se mora vselej ravnati v skladu z družbenimi normami in ne z lastnimi željami, v posamezniku ustvari velik razkol, ki proizvaja najhujšo obliko nevidnega homofobičnega nasilja. Raziskava vsakdanjega življenja gejev in lezbijk v Sloveniji ugotavlja, da je nevidno nasilje heteronormativnega panoptikuma izraženo v obliki stalnega straha pred razkritjem istospolne identitete. Nadalje ugotavlja, da geji in lezbijke živijo v neprestanem strahu pred homofobičnim nasiljem, kar se odraža tako na psihičnem, fizičnem kot tudi ekonomskem položaju istospolno usmerjenih. Geji in lezbijke so razvili številne strategije, s pomočjo katerih se lažje spoprijemajo s pastmi heteronormativnosti javnega življenja. Te so: zakrivanje in mimikrija, minimaliziranje pomena homofobičnega nasilja ter internalizirana homofobija. Internalizacija homofobije je proces, v katerem istospolne osebe ponotranjijo heteroseksualne norme in pravila, kar je še posebej nevarno, saj lahko vodi do popolnega razkola med lastnimi željami ter družbeno pričakovanim vedenjem in družbenimi normami (Kuhar in Švab, 2008, str. 275–278).

Slovenska družba še vedno ostaja homofobična družba, kar dokazujejo izsledki spodnjih raziskav. Raziskava vsakdanjega življenja gejev in lezbijk v Sloveniji ugotavlja, da je bilo kar 53 % odstotkov Slovencev žrtev nasilja zaradi istospolne usmerjenosti. V 91 % so bili geji in lezbijke žrtve psihičnega, v 24 % žrtve fizičnega in v 6 % žrtve spolnega nasilja (Kuhar in Švab, 2005, str. 118). 76 % gejev in lezbijk se ne spomni, da bi se s starši v času otroštva

---

¹⁸ Foucault, M. (1984). *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.

pogovarjali o istospolni usmerjenosti. Nadalje je približno 90 % istospolno usmerjenih posameznikov odgovorilo, da v osnovni in srednji šoli niso oziroma so le bežno obravnavali vprašanja istospolne usmerjenosti (Kuhar in Švab, 2005, str. 62). Izsledki raziskave kažejo, da je bilo 35 % gejev in lezbijk v času šolanja žrtev homofobičnega nasilja (Kuhar in Švab, 2008, str. 273). Tudi raziskava z naslovom Izkušnje in percepcije homofobičnega nasilja in diskriminacije (Kuhar in Magić, 2008, v Kuhar in Švab, 2009, str. 273–275)¹⁹ ugotavlja, da je bilo kar 67,6 % LGBT-posameznikov žrtev diskriminacije in kršitve človekovih pravic zaradi spolne usmerjenosti ter da kar 92 % vseh homofobičnih nasilnih dejanj ni bilo prijavljenih policiji.

---

¹⁹ Kuhar, R. in Magić, J. (2008). *Experiences and Perceptions of Homophobic Violence and Discrimination (Research report)*. Ljubljana: Legebitra.

3 Pluralizacija družin in družinskega življenja

Sociološka definicija družino označuje kot dvogeneracijsko skupnost enega ali več odraslih, v katerem je udeležen vsaj en otrok, ki je odvisen od staršev (Rener, 2006, str. 16). Tradicionalna družina, ki jo v naših predstavah sestavlja heteroseksualni par z otroki, je še komaj prevladujoči tip družine, saj sestavlja le še dobro polovico vseh družinskih oblik v Sloveniji. Kljub šibki premoči pa še vedno predstavlja normo družinskega življenja. Heteroseksualna, nuklearna družina deluje kot ideal, kot norma. Je točka, ki meri odmik od naravnega, normalnega družinskega življenja k deviantnemu. Zaradi upada »tradicionalnih« in porasta preostalih »nekonvencionalnih« oblik družin mnogi govorijo o zatonu in krizi družine (Urek, 2005, str. 157). Rener meni, »da je bolj ustrezno kot o krizi družine govoriti o krizi določene predstave, določene ideologije družine in bolj kot o zatonu o novih oblikah družbenega življenja, ki se poskušajo prilagajati izzivom in spremembam sodobnega sveta« (Rener, 1995, v Urek, 2005, str. 156)²⁰.

Družbene spremembe v pozni modernosti prinesejo spremembe tudi v družinskih oblikah in formaciji družinskega življenja. Pluralizacija družinskega življenja je fenomen pozne modernosti, ki vključuje raznovrstnost družinskih organizacij in ne samo enega tradicionalnega (nuklearnega) tipa družine. Enega izmed glavnih razlogov pluralizacije družinskega življenja Giddens prepozna in pojasni v svoji idealtipski teoriji spreminjanja intimnih razmerij (Švab, 1999).

»Gre za proces generičnega prestrukturiranja zasebnosti, v katerem ima osrednjo vlogo nova oblika osebnih odnosov, t. i. »pristno razmerje«, ki se nanaša na razmere, v katerih posamezniki vstopajo v družbene odnose z avtoriteto samih sebe oziroma z avtoriteto tega, kar lahko iz takšnega odnosa pridobijo. Pristno razmerje obstaja le, če prinaša zadovoljstvo obema partnerjema« (Giddens, 1995, v Švab, 1999, str. 873)²¹.

Giddens pristno razmerje opredeljuje zunaj okvirov heteroseksualnosti in zakonskih zvez. Intimne odnose definira enakopravnost med spoloma in ne spolna hierarhija, kot ga je definirala v patriarhalnih družinah. Hkrati poudarja pomembnost ženske seksualne emancipacije, kjer se

---

²⁰ Rener, T. (1995). »Ideologija krize«. V Rener, T., Potočnik, V. in Kozmik, V. *Družine: različne – enakopravne*. Ljubljana: Vitrum.

²¹ Giddens, A. (1995). *Transformacija intimnosti: seksualnost, ljubezen in erotika v modernih družbah*. Cambridge: Polity Press.

zaradi ločitve seksualnosti od reprodukcije istočasno razvijata t. i. procesa plastične seksualnosti in zlite ljubezni (konflikti znotraj razmerja povzročijo razpad intimne veze), ki jo lahko razumemo kot nasprotje romantične ljubezni (Beck in Beck-Gernsheim, 1999, v Švab, 1999, str. 873)²².

Lynn Jamieson (1998) se v primerjavi z Giddensom v svojih analizah poznomodernih razmerij osredotoči na konkretne družinske situacije vsakdanjega življenja. V nasprotju z Giddensom ugotavlja, da v »intimna razmerja« posamezniki ne vstopajo vselej prostovoljno, kar velja zlasti za družinska intimna razmerja. Nadalje ugotavlja, da so tudi intimna razmerja spolno neenakopravna, definirana s spolno delitvijo vlog in dela. Konfliktov v nasprotju z Giddensom ne enači z razpadom intimne zveze, saj so te sestavni del vsakega odnosa. Nadalje dokazuje, da se ženska seksualna emancipacija in z njo spolna enakopravnost (t. i. plastična seksualnost ter zlita ljubezen) ni uresničila, saj ženska reprodukcijska funkcija – biti mati – ostaja ena izmed glavnih sestavin ženske identitete tudi v pozni modernosti, ki intimne partnerske odnose v prvi vrsti sploh omogoča, a krati tudi preprečuje razvoj emancipacije seksualnosti in emancipacije spolne hierarhije (Jamieson, 1998).

Giddensonova teorija o preobrazbi intimnosti kljub številnim pomanjkljivostim dobro pojasni koncepte vzpostavitve in ohranjanja intimnega razmerja, katerega obstoj Giddens (1995) utemeljuje z upadom števila zakonskih zvez, z večjim številom ločitev ter pluralizacijo družinskega življenja (Švab, 1999).

Spremembe, s katerimi se srečuje poznomoderna družina, Švab razdeli v tri skupine. Prve so spremembe družinskih oblik in kompozicij. Medtem ko se razširjenost nuklearne, heteroseksualne družine zmanjšuje, se hkrati povečuje delež preostalih družinskih skupnosti (enočlanskih, reorganiziranih, razširjenih družin, družin brez otrok ipd.) (Švab, 1999, str. 342). V preteklosti so bile razširjene družine predvsem sorodniške, medtem ko se v pozni modernosti družine razširjajo zunaj sorodniških vezi, z vključevanjem pomembnih drugih (Weeks in drugi, 1999, v Švab, 2010, str. 342)²³. Naslednji dejavnik, ki pomembno vpliva na organizacijo družinskega življenja, so poročne oziroma maritalne spremembe. Zaradi zmanjšane družbenega vpliva na zasebnost in intimnost poroka v pozni modernosti izgubi status družbenega predpisa ter postane akt, katerega namen je potrjevanje ljubezenskih čustvenih

---

²² Beck, U. in Beck-Gernsheim, E. (1999). *The normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.

²³ Weeks, J., Donovan, C. in Heaphy, B. (1999). *Everyday Experiments: Narratives of Non-heterosexual Relationships*. V Silva, E.B. in Smart, C. (ur.), *The New Family?* London: Sage, 297–315.

vidikov partnerstva (Giddens, 2000, v Švab, 2010, str. 342)²⁴. Interes za poroko med istospolnimi partnerji je večji, saj izhaja iz simboličnega smisla izenačitve istospolnih s heteroseksualnimi razmerji (Švab in Kuhar, 2005, v Švab, 2010, str. 343)²⁵. Švabova poudari, da je pomemben razlog za zmanjšanje števila porok tudi pravna izenačitev zunajzakonske z zakonsko zvezo. Prav tako je pomembno omeniti trend ločitev, katerih posledica je več enostarševskih in reorganiziranih družin. Zadnja sprememba, ki vpliva na organizacijo družin, je zmanjšana stopnja rodnosti. Eden izmed razlogov znižane stopnje natalitete je poznejša odločitev za rojstvo prvega otroka (Švab, 2010, str. 343).

Razloge za spremembe družinskega življenja lahko opazimo tudi v študijah potekov vsakdanjega življenja. V pozni modernosti se življenjski prehodi in obdobja pluralizirajo, niso več časovno določljiva in jasna. Pluralizacija družinskih potekov se odvija na različne načine, in sicer: nekatera življenjska obdobja se podaljšujejo (npr. mladost in starost), prehodi se podvajajo (npr. vstop v zakonsko zvezo, ustvarjanje družine), nekateri se deformalizirajo (npr. zakonska zveza ni več pogoj za ustvarjanje družine), medtem ko so bili v preteklosti življenjski poteki linearni z jasno določenimi življenjskimi prehodi in obdobji. V pozni modernosti posamezniki v različnih obdobjih življenja prehajajo iz ene družine v drugo. Nejasno določeni prehodi in obdobja so dejavniki sprememb zmanjšane števila zakonskih zvez, manjšega števila rodnosti in porasta ostalih oblik »nekonvencionalnih« družin (Švab, 2001, v Švab, 2010, str. 343–344)²⁶.

Z naraščajočo pluralizacijo družinskega življenja se pojavljajo tudi diskurzi o krizi družine. Raziskave dokazujejo, da družine ne glede na svojo obliko in strukturo ostajajo ena izmed najpomembnejših prioritet in vrednot posameznikov, zato ne moremo govoriti o krizi družine kot take, temveč le o zatonu tradicionalnih nuklearnih družin. Kljub temu, da se družine pojavljajo v številnih pluraliziranih formah, je skupno vsem, da delujejo v skladu z istimi vrednotami in z istimi primarnimi cilji: ljubeznijo, spoštovanjem in skrbnostjo. S psihološkega vidika je za družino pomembno, katere psihološke naloge izpolnjuje, ne glede na tip in strukturo družine (Urek, 2005).

---

²⁴ Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: *cf.

²⁵ Švab, A. in Kuhar, R. (2005). *Neznosno udobje zasebnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

²⁶ Švab, A. (2001). *Družina od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: ZRS.

3.1 Istospolne družine

V današnjem času, kjer smo priča fenomenu pluralizacije družinskih oblik, družinskih razmerij ne morejo več definirati krvna sorodstva ali poroka med partnerjema (Galvin, 2003, Maggiore, 1992, Schneider, 1980, po Bergen in drugi, 2006, v Sobočan, 2009, str. 65)²⁷. »Namesto da gledamo, kakšne so družine, bi morali gledati s stališča, kaj delajo« (Švab, 2003, v Sobočan, 2009, str. 66)²⁸.

Ko govorimo o istospolnih družinah, govorimo o socialnem starševstvu. Socialno starševstvo temelji na družbenem odnosu in ne na biološkem. Socialno starševstvo pri istospolnih družinah temelji na socialno-čustveni in ne biološki, krvni (ne nujno, lahko je eden izmed staršev biološko povezan) povezavi (Sobočan, 2009).

Lezbične in gejevske družine družboslovna teorija poimenuje z različnimi izrazi, kot so: netradicionalne, nekonvencionalne, socialne in alternativne družine (Arendell, 1997, v Urek, 2005, str. 155). Z uporabo tovrstnih pridevnikov istospolne družine ločimo od heteroseksualnih ter jih pozicioniramo v inferiorni položaj (Thompson, 2002, v Urek, 2005, str. 157)²⁹. S pluralizacijo družinskega življenja se nekatere izmed novih družinskih oblik uvrstijo med sprejemljive družinske prakse (dopolnjene, rejniške, enostarševske družine), medtem ko istospolne družine takšnega statusa še nimajo. Ker je heteroseksualna družina ideal oziroma norma, so vse ostale družinske oblike odklon od normalnosti, ki morajo dokazovati svojo primernost in kompetentnost (Urek, 2005).

Gejevske in lezbične družine svoje sorodniške vezi sklepajo na podlagi ljubezni, prijateljstva, zaupanja in intimnih razmerij. To so družine, kjer vezi niso vedno krvne, vendar ustvarjene na podlagi lastnih odločitev in preferenc. Weston takšne družine poimenuje »izbirne družine« (Weston, 1991). Istospolne družine predstavljajo velik odmik od »tradicionalne« družine. Dokaz za to lahko najdemo že v samem razumevanju in položaju istospolne usmerjenosti v naši

---

²⁷ Bergen, K. M., Suter, E. in Daas, K. L. (2006). »About as Solid as a Fish Net«: Symbolic Construction of a Legitimate Parental Identity for Nonbiological Lesbian Mothers. *The Journal of Family Communication*, 6(3), 201-220.

²⁸ Švab, A. (2003). Kako »skrbna« je država? Konceptualizacija skrbi v družinski politiki v Sloveniji. V Sevenhuijsen, S., in Švab, A., (ur.), *Labirinti skrbi: Pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

²⁹ Thompson, J. M. (2002). *Mommy queerest: contemporary rhetorics of lesbian identity*. University of Massachusetts Press.

družbi. Susan Golombok izpostavi tri glavne predsodke, ukoreninjene argumente o istospolnih družinah:

- Bolj kot se družina odmika od normativne, tradicionalne, heteroseksualne družine, večje je tveganje za nenormalen razvoj otroka.
- Tip oz. struktura družine (npr. družini sta dva starša/samo eden; starša sta heteroseksualna/homoseksualna; starša sta biološka/nista biološka) je bolj pomembna kot kakovost družinskih odnosov.
- Poenostavljeni stereotipni zaključki o povezavi med »netradicionalnimi« družinami in negativnimi posledicami za otroke (npr. lezbične družine naj bi vzgajale lezbijke in gejevske geje) (Golombok, 2000, v Urek 2005, str. 159–160)³⁰.

Susan Golombok (2000) v svoji študiji ovrže vse naštete argumente, saj dokaže, da otroci, ki že od začetka živijo s socialnimi starši, s katerimi nimajo bioloških vezi, npr. z istospolno usmerjenimi starši (posvojeni otroci, nadomestne matere, umetno oplojeni), ne kažejo nič več psiholoških težav kot njihovi vrstniki, ki izhajajo iz »tradicionalnih« družin. V najbolj stresnem položaju so otroci enostarševskih ali dopolnjenih družin, ki so ali so bili žrtve spremenjenega življenja (padec socialne podpore) zaradi ločitve, so v procesu prilagoditve na nov način življenja oz. so izpostavljeni sovražnemu govoru ali celo nasilju med staršema. Še več, S. Golombok ovrže zmotno prepričanje, da je prisotnost očeta nujna za normalen razvoj tako ženske kot moške identitete ter spolnih vlog. Poudari, da je pomembna vloga dodatnega starša, katerega spol ni pomemben. V nadaljevanju izpostavi, da otroci bolj zadovoljno odraščajo v družinah, kjer sta starša enakopravna in delitev spolnih vlog ni tradicionalna. Golombok dokaže, da je kakovost družinskih odnosov in ne struktura/tip družine tista, ki določa dobrobit otroka (Golombok, 2000). Ali drugače: ni bistveno, v kakšni družinski obliki otrok živi, bistveno je, kaj se znotraj družine dogaja (Urek, 2005, str. 160).

Tudi Haimes in Weiner (2000)³¹ raziskujeta položaj istospolnih družin. Pravita, da se strah in odklon do istospolnih družin oblikujeta predvsem na podlagi treh izzivov:

- ideološkega izziva: zmanjšujejo se pomeni binarnega starševanja ter spolno določenih vlog mame in očeta;

---

³⁰ Golombok, S. (2000). *Parenting: What Really Counts*. London, New York: Routledge.

³¹ Haimes, E. in Weiner, K. (2000). »Everybody's Got a Dad...« Issues for Lesbian Families in the Management of Donor Insemination. *Sociology of Health & Illness*, 22(4), 477-499.

- strukturnega izziva: spreminjajo se razmerja moči, ki so bila dolgo časa samoumevna;
- biogenetskega izziva: zaradi novih reprodukcijskih metod se izničujejo teorije in predpostavke o »naravnosti« heteroseksualne družine, edine družine, ki lahko sama zaplodi otroka (Sobočan, 2009, str. 66–67).

4 Istospolno starševanje in otroci v istospolnih družinah

Kljub temu, da sta Ameriško psihiatrično združenje leta 1974 (Elliot, 2015, str. 19) in Svetovna zdravstvena organizacija leta 1991 istospolno usmerjenost izbrisala iz registra duševnih bolezni, geji in lezbijke ter pripadniki preostalih spolnih manjšin ostajajo označeni kot ljudje z velikimi osebnostnimi težavami (Urek, 2005, str. 165). Istospolno starševstvo je vedno bolj pogosta oblika starševanja, ki se pojavlja zlasti v državah zahodnega sveta. Okoli starševanja se polarizirajo javni diskurzi, ki na eni strani dokazujejo, da tovrsten tip starševanja otrokom ne prinaša groženj, in drugi, ki ga stereotipno zavračajo. Glavni argumenti, ki istospolno starševanje zavračajo, temeljijo na predpostavki, da so otroci, ki odraščajo v istospolnih družinah, izpostavljeni večjemu tveganju kot otroci iz heteroseksualnih družin. Predpostavke pravijo:

- Otroci, ki živijo v istospolnih družinah, naj bi imeli težave z razvojem spolne identitete, zato bolj pogosto tudi sami razvijejo istospolno usmerjenost.
- Otroci, ki živijo v istospolnih družinah, naj bi bili žrtve več vedenjskih in psiholoških motenj, saj so njihovi starši v primerjavi s heteroseksualnimi bolj promiskuitetni, nagnjeni k uporabi prepovedanih substanc, bolj pogosto bolehajo za duševnimi boleznimi in celo pogosteje zlorablajo svoje otroke. Otroci iz gejevskih in lezbičnih družin naj bi bili pogosteje žrtve diskriminacije in stigmatizacije, zaradi česar se težje vključujejo v okolje in sklepajo nova prijateljstva (Wardle, 1997, v Stacey in Biblarz, 2001, str. 161)³².

Zgornji argumenti se opirajo na dve najbolj odmevni in pogosti predpostavki o istospolnem starševstvu, in sicer na predpostavko o nenaravnosti ter patološkosti istospolnih družin. Naravnost družine je pojasnjena zelo enostavno in pravi, da je naravna družina le tista, ki lahko zaplodi otroka. Definicija naravne družine zajema le heteroseksualne družine in izključuje vse ostale (Urek, 2005, str. 164). Reprodukcijska ostaja domena heteroseksualcev, »kar naj bi določala narava, sankcionirala znanost in religija, podpirala pa zakonska ureditev« (Sobočan, 2009, str. 66). Patološkost istospolnih družin izhaja iz predpostavk, da bosta gejevska oz. lezbična starša vzgojila istospolno usmerjenega otroka in da istospolno usmerjeni starši pogosteje zlorablajo svoje otroke. Tarča še pogostejših predsodkov so gejevski očetje, saj poleg

---

³² Wardle, L. (1997). »The Potential Impact of Homosexual Parenting on Children.« University of Illinois Law Review.

tega, da ne morejo roditi otroka, po tradicionalnem razmišljanju niso kompetentni niti za njegovo oz. njeno skrb (Urek, 2005, str. 163–166).

Poleg zgornjih argumentov Ruspini (2010) navaja še nekatere druge:

- Otroci za normalen psihološki razvoj potrebujejo oba starša;
- Istospolne zveze so manj trdne kot heteroseksualne, zato otroku ne ponujajo varnega in stabilnega okolja;
- Gejevski očetje so pogosto okuženi z virusom HIV, zato lahko okužijo tudi otroka;
- Geji so pedofili (Patterson, Redding, 1996³³, Epstein, Duggan, 2006³⁴, in Ruspini, 2010³⁵ v Ruspini 2010, str. 375).

Številne raziskave dokažejo, da zgornji argumenti ne držijo. V nadaljevanju bom izpostavila nekaj pomembnih raziskav in njihovih izsledkov.

Ruspini v svojih raziskavah dokaže, da med otroci iz istospolnih in heteroseksualnih družin ne obstajajo bistvene razlike, tako v socialnem kot tudi v psihološkem razvoju. Njegove ugotovitve so naslednje:

- Geji bolj podpirajo svoje otroke in so manj tradicionalni (Scallen, 1982, v Ruspini, 2010, str. 375)³⁶.
- Istospolni starši spodbujajo svoje otroke k manj stereotipnim spolnim vlogam.
- Gejevski očetje se ne razlikujejo od heteroseksualnih očetov glede skrbnosti, igranja z otroki, spodbujanja neodvisnosti in reševanja problemov. Gejevski očetje so v primerjavi s heteroseksualnimi manj avtoritativni in bolj pozorni (Harris in Turner, 1986, str. 375)³⁷.
- Od spolne usmerjenosti staršev je bolj pomembna kakovost komunikacije in starševske partnerske zveze.

---

³³ Patterson, C. J. in Redding, R. E. (1996). Lesbian and gay families with children: Implication of social science research for policy. *Journal of Social Issues*, 52(3), 29-50.

³⁴ Epstein, R. in Duggan, S. (2006). *Factors relating to parenting by non-heterosexual fathers, Father Involvement Community Research Forum, The Involvement Research Alliance CURA, Centre for Families, Work and Well-being*. University of Guelph.

³⁵ Ruspini, E. (2010). Madri, padri, figli, omosessualita. V Ruspini, E., in Luciani, S., (ur.), *Nuovi genitori*. Rim: Carocci.

³⁶ Scallen, R. M. (1982). An investigation of parental attitudes and behaviors in homosexual and heterosexual fathers. *Dissertation abstract International*, 42, 9-B.

³⁷ Harris, M. B. in Tunner, P. H. (1986). Gay and lesbian parents. *Journal of Homosexuality*, 12(2), 101-103.

- Devetdeset odstotkov otrok, ki so odraščali v istospolni družini, je heteroseksualcev (Bailey in drugi, 1995, v Ruspini, 2010, str. 375)³⁸.
- Spolna usmerjenost staršev nima nobene vloge v razvoju otroka. Pomembna sta kakovost komunikacije in trdnost odnosa s starši (Ruspini, 2010).

Omembo vredno študijo na področju raziskovanja vlog spolov v starševanju sta leta 2001 opravila Biblarz in Stacey. V raziskavi ugotovita, da večina raziskovalcev poudarja, da otroci, ki odraščajo v istospolnih družinah, niso nič drugačni v vedenjskem, psihološkem in seksualnem smislu od otrok, ki odraščajo v heteroseksualnih družinah. Velik problem prepoznata v interpretaciji raziskovalnih izsledkov, kjer je vsaka razlika obravnavana kot odklon od normalnega, torej odklon od otroka, ki odrašča v heteroseksualni družini. V svoji analizi sta zajela vse pomembne raziskave od leta 1990 dalje in objavila naslednje podatke:

- Otroci v istospolnih družinah so bistveno bolj osvobojeni tradicionalnih spolnih vlog (Stacey in Biblarz, 2001). Slednje lahko razumemo kot kvaliteto, saj je otrokom dovoljeno svobodno raziskovanje in oblikovanje identitete na podlagi zanimanja ter radovednosti in ne družbeno predpisanih spolnih scenarijev.
- Otroci, ki so odraščali v istospolnih družinah, pogosteje poročajo o premišljevanju in vstopanju v istospolne zveze. Zaradi drugačne, ne stigmatizirajoče percepcije o istospolni usmerjenosti in istospolnih razmerjih je posameznikom, ki niso odraščali znotraj heteroseksualnih okvirov, omogočeno svobodnejše raziskovanje svoje spolne identitete. Kljub temu, da so otroci istospolno usmerjenih staršev bolj pogosto premišljevali o vstopu v istospolno zvezo, rezultati raziskave ne kažejo statistično pomembnih razlik v identifikaciji spolne usmerjenosti v odraslosti. Raziskovalca zaključita, da spol staršev torej ni pomemben dejavnik konstrukcije spolne identitete (Stacey in Biblarz, 2001).
- Otroci iz istospolnih družin so pogosteje žrtve stigmatizacije in homofobije. Avtorja poudarita, da kljub večji stigmatiziranosti in diskriminaciji otroci iz istospolnih družin ne kažejo razlik v stopnji obolevanja s psihološkimi motnjami, kot so tesnoba in depresija ter količina samozavesti. Boljša komunikacija in mehanizmi, s katerimi starša

---

³⁸ Bailey, J. M., Bobrow, D., Wolfe, M. in Mikach, S. (1995). Sexual orientation of adult sons of gay fathers. *Developmental Psychology*, 31(1), 124-129.

opremita otroke za soočanje in predelovanje težav, pravita raziskovalca, so ključni za otrokovo zadovoljstvo in dobro mentalno zdravje (Stacey in Biblarz, 2001).

Naslednjo pomembno raziskavo Biblarz in Stacey (2010) izvedeta devet let pozneje. Avtorja opazita ogromen preskok, zlasti v spremenjenem načrtovanju družinskega življenja (ogromen porast lezbičnih družin, kjer za rojstvo otroka ni bil več potreben moški – posvojitve, umetne oploditve, ipd.). Avtorja ugotavljata:

- Lezbični mami imata enakopravnejši odnos, večjo stopnjo razumevanja in spoštovanja ter večjo delitev odgovornosti, kot jo imajo partnerji v heteroseksualnih razmerjih.
- Lezbični mami več časa posvečata igranju s svojimi otroki, manj časa preživita v službi in sta nagnjeni k manj strogemu discipliniranju kot heteroseksualni poročeni pari.
- Spol je pomembnejši od biološke povezave z otrokom. Lezbični mami (kjer je ena biološko povezana z otrokom) dosegata boljše rezultate pri vzgoji otrok kot heteroseksualna starša, ki sta oba genetsko povezana z otrokom (Biblarz in Stacey, 2010, str. 10–11).
- Otroci, ki odraščajo v lezbični družini, kljub obsojajoči okolici odraščajo enako kakovostno kot njihovi vrstniki.
- Gejevska očeta v vzgojo ne prinašata dvojnega očetovstva, saj njuno starševanje vsebuje številna materinska načela. V eni od raziskav kar 6 od 10 gejevskih staršev same sebe dojema v materinski vlogi (Brinamen, 2000, v Stacey in Biblarz, 2010, str. 12)³⁹.
- Gejevski pari imajo manj enakopraven odnos kot lezbični, vendar še vedno bolj kot heteroseksualni (Mallon, 2004, in Scallen 1982⁴⁰ v Stacey in Biblarz, 2010, str. 12)⁴¹.
- Gejevski pari so manj nagnjeni k strogemu discipliniranju, telesnemu kaznovanju od heteroseksualnih in celo lezbičnih parov.
- Gejevsko starševanje je bolj podobno lezbičnemu kot heteroseksualnemu (Mallon, 2004, Scallen, 1982, v Stacey in Biblarz, 2010, str. 12).
- Za otrokov razvoj je bolje, da pri vzgoji sodelujeta dva starša in ne samo eden, ne glede na njun spol, spolno usmerjenost in zakonski status (Stacey in Biblarz, 2010, str. 17).

---

³⁹ Brinamen, C. F. (2000). On becoming fathers: Issues facing gay men choosing to parent. *Dissertation Abstracts International*, 61(5-B), 2794.

⁴⁰ Scallen, R. M. (1982). An investigation of paternal attitudes and behaviors in homosexual and heterosexual fathers. *Dissertation Abstracts International*, 42(9-B), 3809.

⁴¹ Mallon, G. P. (2004). *Gay men choosing parenthood*. New York: Columbia University Press.

Pomemben pečat na področju raziskovanja vplivov istospolnega starševanja imata tudi raziskovalca Golombok in Tasker (1995), ki prva izvedeta longitudinalno študijo. Vanjovključita 27 istospolno usmerjenih in heteroseksualnih mater samohranilk ter njihovih 78 otrok. Otroke preučujeta od obdobja otroštva do odraslosti. Golombok in Tasker končne rezultate pridobita na podlagi odgovorov 25 otrok iz lezbičnih družin in 21 otrok iz heteroseksualnih družin ter podata naslednje rezultate:

- Otroci lezbičnih družin govorijo o dobrih odnosih s svojimi mamami;
- Otroci, ki so živeli s lezbičnimi mamami samohranilkami, se v odraslosti nič pogosteje ne identificirajo za istospolno usmerjene kot tisti, ki so živeli s heteroseksualnimi. Enako kot Timothy J. Biblarz in Judith Stacey tudi avtorica ugotavlja, da otroci istospolnih mater pogosteje vstopajo in premišljujejo o istospolnih razmerjih. Nadalje ugotavlja, da istospolno usmerjene matere pogosteje in bolj odprto diskutirajo o seksualnosti.
- Otroci, ki so odraščali z lezbičnimi materami, nič pogosteje ne kažejo znakov vedenjskih in čustvenih težav.
- Raziskovalki ne prepoznata razlik v stopnji stigmatiziranosti otrok, ki odraščajo z istospolno usmerjenimi mamami, opazita pa, da so bili otroci istospolnih staršev pogosteje tarče zbadanja (Tasker in Golombok, 1995).

Golombok (2000) poudarja, da se izsledki raziskav ne glede na uporabljeno raziskovalno metodo, geografsko, kulturno in socialno področje ne razlikujejo. Pravi, da se spolna identiteta otrok, ki so odraščali v istospolnih družinah, ne razlikuje od tistih, ki so odraščali v heteroseksualnih. Otroci so se glede na tip družine, v kateri so odraščali, identificirali s svojim biološkim spolom in svojimi vrstniki. Še ena izmed pozitivnih značilnosti, ki bolj pogosto odlikuje otroke v istospolnih družinah, je osvobojenost tradicionalnih spolnih delitev (Urek, 2005, str. 166).

Pomemben argument, ki ga nasprotniki istospolnega starševanja v lezbičnih družinah pogosto omenjajo, so negativne posledice otrok, ki nastanejo zaradi odsotnosti očeta, ki naj bi v tradicionalni heteroseksualni družini predstavljal vzor za ponotranjenje spolne vloge. Golombok (2000) v svoji študiji ugotavlja, da se partnerica istospolne mame intenzivneje vključuje v vzgojo partneričinega otroka od biološkega očeta v heteroseksualni družini. Otroci

pogostokrat lažje sprejmejo partnerico istospolne mame kot partnerja heterospolne. Partnerico lezbične mame obravnavajo kot dodatnega in ne nadomestnega starša (Urek, 2005, str. 159–160).

Kot smo že poudarili, izsledki raziskav kažejo, da se otroci, ki odraščajo v istospolnih družinah, ne razlikujejo od tistih, ki so odraščali v raznospolnih. Majhne razlike obstajajo le pri tistih otrocih, ki so iz heteroseksualne družine v istospolno vstopili šele v poznem otroštvu.

Carrie Paechter v najstniških letih ob razkritju mamine istospolne identitete razpade primarna heteroseksualna družina. Paechter v članku opisuje svoje občutke in posledice, ki jih je mamino spolno razkritje prineslo. Proces razkritja spolne identitete loči na dva dela, in sicer na lastno prepoznavo ter javno priznanje istospolne usmerjenosti. Sprememba starševske spolne identitete in razpad družine močno vpliva na vse družinske člane ter jih dvojno stigmatizira (Paechter, 2000, str. 399–401). Griffin (1991, str. 399)⁴² opredeli štiri strategije razkrivanja spolne identitete. Paechter pravi, da zgornje strategije ne veljajo le za istospolno usmerjene posameznike, temveč za vse njihove družinske člane (Paechter, 2000, str. 398). V nadaljevanju bom predstavila strategije in jih interpretirala s stališča otrok istospolnih mater. Prvi mehanizem je laganje o spolni identiteti (otroci lažejo o spolni identiteti staršev), naslednji mehanizem je prekrivanje spolne identitete (otroci prekrivajo spolno identiteto, a o njej neposredno ne lažejo), tretja strategija je implicitno razkrivanje (otroci predvidevajo, da je spolna identiteta starša znana, a tega eksplicitno ne omenjajo). Zadnji mehanizem je eksplicitno razkrivanje spolne identitete, kjer otroci odkrito govorijo o istospolni usmerjenosti svojega starša (Paechter, 2000, str. 399). Avtorica pravi, da se je ob razkritju mamine istospolne identitete in ob razpadu družine soočala s številnimi težavami, pa vendar kljub temu mame ni nikoli obsojala ravno nasprotno, pred drugimi družinskimi člani jo je celo branila. Spolno identiteto svoje mame je zaradi možnosti homofobičnih posledic v šoli prikrivala (Paechter, 2000). Griffin pravi, da se morajo otroci lezbičnih mater odločiti, kje je razprava o spolni identiteti varna oziroma kdaj je bolje, da o njej ne govorijo (Griffin, 1991, v Paechter, 2000, str. 403). Paechter spolne identitete mame danes ne prikriva več, pač pa jo implicitno razkriva, razlog za to je manjši vpliv mamine spolne identitete na kakovost njenega življenja (Paechter, 2000).

---

⁴² Griffin, P. (1991). Identity Management Strategies among Lesbian and Gay Educators. *Qualitative Studies in Education*, 4(3), 189-202.

Pritisk heteronormativne norme, ki pravi, da se otrok ne more razviti v uspešnega in mentalno zdravega človeka brez prisotnosti očeta, obstaja in vpliva tudi na strukturo lezbičnih in gejevskih družin (Švab, 2007).

Victoria Clarke in Celia Kitzinger sta raziskali, kako se lezbične družine (lezbične mame) soočajo z argumenti negativnega vpliva odsotnosti očeta pri vzgoji otrok. Analizirali sta 27 televizijskih pogovornih oddaj in 11 dokumentarnih filmov, ki so nastali med letoma 1997 in 2001. Ugotovili sta, da lezbične mame uporabljajo dve strategiji soočanja oziroma zagovarjanja. Prva strategija bazira na predpostavki, da so njihovi otroci v zadostnem stiku z drugimi moškimi (s sorodniki, prijatelji in podobno), ki so kot vzor moškosti. Druga strategija zagovarja argument, da lezbične družine ne živijo v »lezbičnem svetu«, ki eksplicitno izključuje moške, temveč jih izključuje le na enem področju njihovega življenja. (Clarke in Kitzinger, 2005). Argumenti lezbičnih mam in njihovo zagovarjanje »patološkosti« lezbičnih družin nastanejo pod pritiski heteronormativnosti in na njih delujejo kot homofobično nevidno nasilje. Kljub temu, da je večina raziskav, zlasti tistih, ki so bile izvedene v zadnjih letih, dokazala, da prisotnost očeta za otrokov normalni razvoj ni potreben, ostajajo pritiski heteronormativnosti preveliki.

Poleg vseh navedenih zgornjih dokazov, da istospolno starševanje ni prav nič drugačno od heteroseksualnega, lahko ovržemo tudi argument o številčnosti spolnih zlorab med istospolno usmerjenimi, saj vse sociološke kot tudi psihološke znanstvene raziskave in statistika kriminalnih dejanj dokazujejo, da največ spolnih zlorab nad otroci zakrivijo heteroseksualni moški (Urek, 2005, str. 166).

5 Pravna ureditev istospolnih družin v Sloveniji

Zakonske ureditve Republike Slovenije na področju gejevskih in lezbičnih družin se počasi spreminjajo v prid istospolnim družinam, a kljub temu še vedno niso izenačene s pravicami heteroseksualnih družin.

Temeljni pravni viri družinskega prava v Sloveniji so naslednji:

Ustava Republike Slovenije določa, da zakonsko zvezo sestavljata enakopravna zakonca pred pristojnim državnim organom. Urejanje zakonskih razmerij poteka pod načelom enakosti, kar pomeni, da morajo biti vsakemu posamezniku zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine. Ustava RS določa tudi starševska razmerja. Straši imajo pravico in dolžnost dostojno skrbeti za svoje otroke. Hkrati določa tudi poenotenje dostopa do postopka posvojitve, tako za istospolne kot tudi raznospolne družine, saj pravica do posvojitve temelji na pravici otroka do starša in ne obratno (Rajgelj, 2010, str. 305–306).

Zakonsko zvezo ureja zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)⁴³, ki družino definira kot življenjsko skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo. Zakonsko zvezo nadalje opredeljuje kot urejeno življenjsko skupnost moža in žene, s čimer izključi vse preostale reorganizirane družinske oblike. Opredeljuje tudi razmerja med starši in otroki ter roditeljsko pravico pripiše zgolj mami in očetu. Posvojiteljsko pravico pripiše le eni osebi, razen če sta partnerja zakonca (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih – ZZZDR, 2001, 113. člen). Od leta 2009 dalje zakon dovoljuje, da ima vsak od istospolnih partnerjev pravico do posvojitve partnerjevega biološkega otroka, saj bi v nasprotnem primeru kršili ustavno pravico otroka do starša (Rajgelj, 2010, str. 312). ZZZDR je prilagojen potrebam tradicionalne, heteroseksualne družine in kljub pojavu pluralizacije družinskega življenja preostale družinske oblike popolnoma izključuje in diskriminira.

Istospolne partnerske zveze so obravnavane v ločenem zakonu, kar je le še dodaten dokaz, da niso izenačene s heteroseksualnimi, tako na formalnem kot tudi neformalnem družbenem področju (Rajgelj, 2010).

---

⁴³ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih –ZZZDR-. (2004). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 1. maja 2004.

Zakon o registraciji istospolne skupnosti (*ZRIPS*)⁴⁴ je bil v veljavi od leta 2006 do 2017. Določal je pogoje in postopke za registracijo istospolne skupnosti, pravne posledice registracije, kamor so bile uvrščene pravice do premoženja, dedovanja ipd., načine prenehanja registrirane skupnosti ter razmerja med partnerjema oziroma partnericama po prenehanju registrirane istospolne partnerske skupnosti (Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti – *ZRIPS*, 2006, 1. člen). V primerjavi z zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih zakon o registraciji istospolne skupnosti ne opredeljuje dolžnosti in pravic do otrok, ki jih ima partner/ka pred vstopom v istospolno skupnost, ne opredeljuje pravic do posvojitve otroka partnerja oz. partnerke ter pravic skupne posvojitve otroka (Rajgelj, 2010). Povedano drugače, omenjena zakona starševskih pravic v istospolnih družinah zakonsko ne priznavata oziroma jim jih celo preprečujeta.

Od leta 2017 je v veljavi Zakon o partnerski zvezi (*ZPZ*)⁴⁵, ki opredeljuje, da je partnerska zveza življenjska skupnost dveh žensk ali dveh moških in ima na vseh pravnih področjih enake posledice, kot jih ima zakonska zveza, razen na področju pravice do posvojitve in postopkov oploditve z biomedicinsko pomočjo. Priznava tudi nesklenjeno partnersko zvezo, ki jo izenačuje z zunajzakonsko zvezo (Zakon o partnerski zvezi – *ZPZ*, 2016., 2. in 3. člen).

Pred sprejetjem zakona je predlog zakona o partnerski zvezi jasno opredelil svoje stališče in pozicijo do istospolnih družin (Besedilo predlog Zakona o istospolni partnerski zvezi, 2005, Prva obravnava):

Predlagani zakon tako upošteva dejstvo, da je življenjska skupnost oseb istega spola po naravi drugačna od življenjske skupnosti oseb različnega spola, zato je niti v simboličnem niti v formalnem pogledu ne izenačuje z zakonsko zvezo kot življenjsko skupnostjo moža in žene. Istospolna partnerska zveza jamči določene pravice, ki izhajajo iz medsebojnega razmerja med partnerjema, ne pa pravic iz družinskih razmerij v odnosu do otrok, prav tako ne daje partnerjema v istospolni partnerski zvezi pravice do posvojitve otroka.

Homofobično stališče poslancev in poslank je le projekcija stereotipnega dojetanja istospolnih družin, ki ga lahko posplošimo na večinski del naše družbe. Temu pričajo tudi spodleteli referendumski dve družinski zakoniki in javni diskurz, ki je buril celotno slovensko družbo.

Cilj družinskih zakonikov je bila popolna izenačitev pravic istospolnih in heterospolnih partnerjev. Izenačitev pravic bi uveljavili s pravno izenačitvijo razmerij istospolnih in

---

⁴⁴ Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti – *ZRIPS*-. (2005). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 23. julija 2005 do 24. avgusta 2017.

⁴⁵ Zakon o partnerski zvezi –*ZPZ*-. (2016). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 21. aprila 2016.

raznospolnih partnerjev, z določitvijo zakonske zveze kot življenjske skupnosti dveh oseb, s priznanjem zunajzakonske istospolne zveze ter pravice do posvajanja (Rajgelj, 2010, str. 311).

Na tem mestu se je smiselno spomniti znamenitega javnega soočenja o referendumu o zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, kjer je potekala debata »za« in »proti« sprejetju družinskega zakonika oz. spremembe definicije zakonske zveze. Argumenti »proti« so bili argumenti, ki so zasnovani na stereotipnih prepričanjih in predsodkih, ki sem jih analizirala v diplomski nalogi in za katere je dokazano, da so popolnoma nelegitimni in zavajajoči. Glede na prvi padeč referendum leta 2012, poznejše kritike rezultatov in prezentacije raziskav, ki so dokazovale, da so otroci v istospolnih družinah popolnoma varni, je bilo skoraj nemogoče pričakovati, da referendum ne bi bil sprejet, a se je ravno to zgodilo.

Rezultat dokazuje, da slovenska družba ostaja izrazito konzervativna in zaprta. Stigmatizira in diskriminira vse, kar je »tuje« in »drugačno«.

6 Istospolno starševanje v Sloveniji

Odnosi med otroci in njihovimi socialnimi starši v Sloveniji niso pravno urejeni. Sobočan (2009) pravi, da se soočamo s pojavom »nevidnosti« istospolnih družin, kar je posledica neurejenih zakonodajnih postopkov, kjer tovrstnim družinam državni organi ne priznavajo nikakršnih pravic oziroma jim pravzaprav odvzemajo pravice do družinskega življenja. Posledice nevidnosti so številne; če povzamemo samo nekatere: socialni starš nima pravice o odločanju o otrokovi zdravstveni oskrbi, ne more uveljavljati bolniškega in porodniškega dopusta, otrok je prikrajšan za pravice dedovanja in še mnogo več. Nevidnost se ne odraža samo na neurejenih pravnih postopkih, temveč tudi simboličnih (Sobočan, 2009, str. 65–66).

V Sloveniji je bilo narejenih kar nekaj raziskav na področju istospolnih družin in istospolnega starševanja.

Eno izmed raziskav je izvedla Ana Sobočan (2009), ki je v raziskavo vključila sedem slovenskih družin. Trije otroci so bili spočeti v heteroseksualnih razmerjih, štirje s pomočjo biomedicinske oploditve, eden otrok je bil spočet med spolnim odnosom z moškim, dva otroka pa je donosila nadomestna mati. Z vsemi starši je opravila poglobljen, polstrukturiran intervju. Na podlagi interpretacije intervjujev raziskovalka identificira več pomembnih tem in značilnosti istospolno usmerjenih staršev ter njihovega starševanja:

- Ljubezen: vsi intervjuvanci so menili, da sta primarna razloga za starševstvo, ki oporekata predsodkom in stereotipom toksičnosti istospolnega starševanja, ljubezen in razumevanje, ki sta ključna vira za otrokov normalni razvoj.
- Enakost: raziskovalka ugotavlja, da sta enakost in vključevanje staršev v istospolnih družinah bolj enakovredna kot v heteroseksualnih.
- (Ne)anonimnost: socialna starša oziroma socialni in biološki starš se lahko odločita, ali bosta svojemu otroku razkrila identiteto biološkega starša ali je ne bosta. Nekateri se odločijo, da identitete ne bodo razkrili, saj se lahko zaradi neurejene zakonodaje pripeti, da pravice biološkega, odsotnega starša prevladajo nad pravicami socialnega. Drugi se odločijo in otroka seznanijo z biološkim staršem ter ga celo aktivno vključijo v starševanje (primer nadomestne matere).

- Iskrenost: vsi starši so poudarili, da je najpomembneje, da so z otroki iskreni glede vseh aspektov njihovih življenj.
- Identiteta: istospolne družine so stigmatizirane in marginalizirane, saj ne ustrezajo pravilom heteronormativnosti. Izključujejo se tudi iz ustaljenih vzorcev homonormativnosti, saj starševanje gejev in lezbijk v Sloveniji še ni ustaljena praksa.
- Koncept »običajnosti« (»normalnosti«): intervjuvanci so svojo družino označili kot »normalno«, saj sami ne opazijo nikakršnega odstopanja od heteroseksualnih družin. Koncept lastnega dožemanja »normalnosti« je za istospolne družine zelo pomemben, saj jih okolica vidi in označuje kot drugačne.
- Razkritje: intervjuvanci so izpostavili potrebo po izobraževanju otrok o istospolnih družinah oziroma o tem, da otroci že v otroštvu spoznajo, da ima lahko nekdo dve mami ali dva očeta. Vsi so soglašali, da prihod otroka za partnerja pomeni »popolno razkritje« njihove spolne usmerjenosti. Nihče ni poročal o negativnih izkušnjah pri razkritju svojega družinskega življenja v javnosti.
- Nevidnost: koncept nevidnosti je rezultat neurejenih zakonskih razmerij, ki ne priznavajo pravic socialnih staršev in zakoreninjenih kulturnih prepričanj o »normalnosti« heteroseksualne družine. Slednje bi lahko spremenili z izobraževanjem mladih, ki še niso ujeti v koncepte heteronormativnosti in bi lahko nove oblike družin sprejemali brez predsodkov. Predsodki in homofobija pa so ravno tisti, ki otroke istospolnih staršev pogosto prisilijo, da o svoji družini ne govorijo.
- Istospolne skupnosti: intervjuvanci so predvsem zaradi svojih otrok vključeni v skupnosti istospolnih družin, v katerih utrjujejo občutke »normalnosti« lastne družine. Istospolne skupnosti so za otroke varna območja, kjer lahko poiščejo zavetje in podporo, saj se zavedajo, da bodo v prihodnosti zagotovo izpostavljeni provokacijam okolice.
- Vključenost: istospolne skupnosti družinam dajejo občutek vključenosti v družbo, saj so na številnih, socialnih, pravnih in drugih področjih izključeni (Sobočan, 2009, str. 74–81).

Če povzamemo ugotovitve raziskave, lahko zaključim, da istospolni starši v Sloveniji svoje starševanje dojemajo kot naravno in nič drugačno od heteroseksualnega. Odnosi med starši so

enakopravnejši kot v heteroseksualnih partnerstvih in odgovornejši. Starši ob razkritju spolne identitete niso imeli negativnih izkušenj z okolico in javnimi institucijami. Kljub temu, da starši niso poročali o negativnih izkušnjah z okolico, na drugi strani poudarjajo, da so konteksti, kako jih okolica poimenuje in razumeva, različni. Najpogosteje biološki oziroma eden izmed staršev prejme naziv legitimnega starša, medtem ko drugi prevzame vlogo njegovega/njenega prijatelja. Starši se zato pogosto sprašujejo, ali jih okolica sploh prepozna in dojema kot družinsko skupnost (Sobočan, 2009).

Pomembno raziskavo leta 2004 izvedeta tudi Švab in Kuhar. Raziskava z naslovom »Družinski in socialni konteksti življenja istospolno usmerjenih v Sloveniji« je bila narejena na vzorcu 443 odgovorov. Rezultati kažejo, da si je 39,7 % anketirancev otroka želelo, 37,5 % pa si ga ni želelo. Želja po otroku se je z večjo starostjo anketirancev zmanjševala (Švab in Kuhar, 2004, v Sobočan, 2009, str. 70)⁴⁶. Raziskovalca prepoznata t. i. pojav potlačene ideje o otrocih. Nekateri istospolno usmerjene osebe čutijo, da so možnosti za »pridobitev« otroka majhne, druge so negotove, ali jim pravica do otroka sploh pripada (Švab in Kuhar, 2005, v Sobočan, 2009, str. 70). Nadalje je anketa spraševala tudi o najverjetnejših možnostih za starševstvo in ali že imajo otroke. Odgovori so naslednji: 45,4 % jih je odgovorilo, da je najverjetnejša izbira za starševanje umetna oploditev v tujini, 35,7 % jih je odgovorilo, da je najboljša možnost umetna oploditev v domači državi, 29,8 % bi se/se jih je dogovorilo z drugo heteroseksualno osebo in 28,3 % z drugim gejem ali lezbijko. 96 % korespondentov ni bilo staršev, 3,1 % anketirancev ima otroke iz heteroseksualnih zvez, samo 0,4 % pa z umetno oploditvijo in »po dogovoru« (Švab in Kuhar, 2004, v Sobočan, 2009, str. 70).

Tudi Študentska organizacija Univerze v Ljubljani leta 2000 izvede mnenjsko anketo o istospolnem starševanju med socialnimi delavci in delavkami. Rezultati so naslednji: 75 % delavk in delavcev je odgovorilo, da legalizacije istospolnega starševstva ne podpira. V nadaljnji analizi, kjer so bila postavljena podrobnejša vprašanja, je 42 % izmed tistih, ki legalizacije ni podpiralo, menilo, da bi morala biti merila pri dodelitvi skrbništva tako za geje in lezbijke kot raznospolne starše ista. Zanimiv je podatek, da kar 83 % socialnih delavk in delavcev meni, da do istospolno usmerjenih ne goji nikakršnih predsodkov, vendar kljub temu istospolnim staršem otroka ne bi dodelili, čeprav osebnih izkušenj z njimi praktično niso imeli

---

⁴⁶ Švab, A. in Kuhar, R. (2004). *Družinski in socialni konteksti življenja istospolno usmerjenih v Sloveniji ter predlogi usmeritve politike za istospolno usmerjene: Končno poročilo*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

(Urek, 2005, str. 161–162). Urek (2002, v Urek, 2005, str. 162)⁴⁷ pravi, da rezultati raziskave »niso ne znanje, ne izkušnje, ne kakšen nezmotljiv notranji glas, pač pa nereflektirani predsodki«.

Urek (2005) tako kot Sobočan (2009) govori o brezpravnosti istospolnih družin. Dejstvo je, da v Sloveniji obstaja že kar nekaj otrok, ki živijo v takšnih družinah, vendar uradni podatki o številu istospolnih družin ne obstajajo. Nemalo je otrok, ki v istospolnih družinah živijo po razpadu heteroseksualne družine, in tistih, ki živijo v istospolnih načrtovanih družinah (Urek, 2005). Nevidnost istospolnih družin ne ogroža le socialnih staršev, temveč tudi otroke, ki predstavljajo del družbe, ki bi moral biti najbolj zaščiten.

---

⁴⁷ Urek, M. (2002). »Vodič za preživetje skozi socialno-varstvene službe ter službe duševnega zdravja za lezbijke in geje«. *Socialno delo*, 41(2), 113–118.

7 Zaključek

Istospolna usmerjenost v naši družbi še vedno predstavlja »deviantno« stanje, saj velja prepričanje, da je heteronormativnost edina »normalna«, »naravna« in »sprejemljiva« forma spolne identitete, spolnih vlog in spolne usmerjenosti. Istospolno usmerjeni so pogosto žrtve homofobičnega nasilja, stigmatizacije in diskriminacije (Švab in Kuhar, 2005). O odnosu do istospolno usmerjenih govori tudi raziskava slovenskega javnega mnenja, ki pravi, da je leta 1992 42,5 % respondentov odgovorilo, da ne želi geja ali lezbijke za soseda. Skozi leta se je odstotek spreminjal od vrtočlavih 61,6 do 50,7 % v letu 2002 (Toš, 1999, v Švab in Kuhar, 2005, str. 128)⁴⁸. Odnos do gejev in lezbijk je raziskovala tudi raziskava European Social Survey (ESS), katere izsledki pravijo, da je v letih 2010 in 2011 53 % Slovencev menilo, da istospolno usmerjeni posamezniki nimajo pravice živeti življenja, kot ga želijo, kar je za 2 % več kot pred šestimi leti (European Value Survey, 2010). Če je istospolna usmerjenost sama po sebi interpretirana kot velik odklon od normalnega, lahko predpostavljamo, da istospolne družine ne bodo deležne večjega sprejemanja v družbi.

S pluralizacijo družinskih oblik in družinskega življenja v pozni modernosti družina prejme nove pomene, ki se razlikujejo od heteroseksualne družine. Istospolne družine predstavljajo velik odmik od »tradicionalne« družine, zato je njihov položaj v družbi izrazito neenakopraven. V zadnjem desetletju je bilo na področju raziskovanja istospolnih družin in istospolnega starševanja izvedenih veliko raziskav, katerih zaključki so bili večinoma enotni. Otroci gejevskih in lezbičnih staršev se ne razlikujejo od otrok raznospolnih staršev, še več, istospolno starševanje je v določenih aspektih uspešnejše od raznospolnega. Argumenti o nenaravnosti oziroma patološkosti istospolnih družin so popolni nesmisli, saj je nerazumno prepovedati oziroma onemogočiti starševske pravice nekemu, ki se od večine razlikuje le po eni stvari, spolni identiteti. Kot pravi Urek: »Študija S. Golombok nosi povsem jasno sporočilo: za nobenega od primerov škodljivih učinkov nekega družinskega konteksta na otroka ni bilo bistveno, v kakšni družinski obliki je otrok živel, pomembno je bilo, kaj se je v družini dogajalo« (Urek, 2005, str. 160).

---

⁴⁸ Toš, N. in drugi. (1999). *Vrednote v prehodu II (Slovensko javno mnenje 1990–1998)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, CJMMK.

Slovenija še zmeraj ostaja izrazito homofobična družba, kar dokazujejo številne raziskave. Istospolne družine v Sloveniji se srečujejo s pojavom nevidnosti, k čemur v veliki meri pripomore pravna ureditev. Slovenska zakonodaja ne ureja oziroma ne priznava pravic socialnemu staršu, kljub temu da vsi vemo, da takšne družine obstajajo in bodo obstajale tudi v prihodnosti. Diskriminatorna zakonodaja, ki ločuje istospolne družine od »normalnih« skupnosti moža in žene, se preslikava tudi na preostala simbolična in kulturna pojmovanja istospolnih družin (Sobočan, 2009). Vedno znova in znova se producirajo in ohranjajo oblastna razmerja v družbi, ki se izražajo skozi homofobična stališča, ta pa se preslikavajo tudi na mišljenje novih generacij.

Vsem družinam bi moralo biti omogočeno stabilno okolje, v katerem vzgajajo svoje otroke in se v njem počutijo varne, realnost pa je ravno nasprotna. Kljub temu, da raziskave dokazujejo, da otroci, ki so odraščali v istospolnih družinah, ne kažejo nič več psiholoških težav kot tisti, ki so odraščali v raznospolnih, se istospolne družine še vedno uvrščajo med nesprejemljive družinske prakse (Urek, 2005). Mnogokrat so deležne obsojanja, zagotovljenih nimajo osnovnih človekovih pravic in so pravno ter socialno izključene (Sobočan, 2009). Otroci, ki odraščajo v tovrstnih družinah, postanejo žrtve homofobičnih in diskriminatornih pritiskov heteronormativne okolice.

Na podlagi izsledkov raziskav, ki sem jih predstavila v diplomskem delu, potrjujem obe tezi, ki pravita, da je istospolno starševanje v današnjem času še vedno deležno velike stigmatiziranosti in da spolna usmerjenost ne vpliva na otrokov razvoj.

V Sloveniji se spremembe na področju enakopravnosti gejev in lezbijk ter istospolnih družin odvijajo zelo počasi, saj smo tudi v današnjem času deležni visoke stopnje homofobije. (Švab in Kuhar, 2005). LGBT-skupnosti čaka še dolg boj, preden jim bo uspelo izkoreniniti normo heteroseksualnosti in istospolne družine »normalizirati«.

8 Viri

1. Besedilo predlog Zakona o istospolni partnerski zvezi – ZIPZ. (2005). Državni zbor Republike Slovenije, 6. januar. Prva obravnava. Dostopno prek http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C1256F81004D4DA9&db=kon_zak&mandat=IV&tip=doc
2. Biblart, T. J. in Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, (72), 3–22.
3. Brajša, P. (1987). *Očetje, kje ste? Mit in resnica o materinstvu*. Ljubljana: Delavska enotnost.
4. Clarke, V. in Kitzinger, C. (2005). We're not living on a planet lesbian: construction of male role models in debates about lesbians families. *Sexualities*, 8(2), 137–152.
5. Elliott, T.A. (2015). *The Cultural Consequences of Social Movements: The LGBT Movement and the Transformation of Discourse About Homosexuality in Mainstream Newspapers*. Dissertation. California: Proquest LLC.
6. European Social Survey. (2012) Exploring public attitudes, informing public policy. Nicosia, Cyprus. Dostopno prek https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS1_5_select_findings.pdf
7. Gaber Antić, M. in Kuhar, R. (2019). *Identitetna gibanja in politike spola in seksualnosti v Sloveniji*. Dostopno prek (<https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/download/142/240/3712-1?inline=1>)
8. Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba / *cf.
9. Goffman, E. (1986). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: Touchston.
10. Golombok, S. (2000). *Parenting: What Really Counts*. London, New York: Routledge.
11. Jamieson, L. (1998). *Intimnost: osebni odnosi v moderni družbi*. Polity Press: Cambridge.
12. Kugar, R. in Takacs, J. (2013). Homophobia – a unifying experience. Homofobija – izkušnja, ki povezuje? *Družboslovne razprave*, 29(73), 7–10. Dostopno prek <https://search-proquest-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/docview/1443480197?accountid=16468>
13. Kuhar, R. (2001a). *Mi, drugi. Oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete*. Ljubljana: Založba Škuc.

14. Kuhar, R. (2001b). Geji in lezbijke vam želijo lep dan: Poročanje slovenskih medijev o homofobiji. *Medijska preža* (12), 17.
15. Kuhar, R. (2008). *Med normalnostjo in domala normalnostjo*. V *Domala normalen: argument o homoseksualnosti*. Ljubljana: Krtina. 177–196. Dostopno prek: <http://www.zalozbakrtina.si/images/cf62e0a646c904f0b5906bee8b47beaa.pdf>
16. Kuhar, R. (2003). *Medijske podobe homoseksualnosti. Analiza slovenskih tiskanih medijev od 1970 do 2000*. Ljubljana: Mirovni Inštitut.
17. Kuhar, R. (2009). *Na križišču diskriminacije: večplastna in intersekcijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
18. Kuhar, R. in Švab, A. (2008). Homophobia and Violence against Gays and Lesbians In Slovenia. *Revija za Sociologiju*, 39(4), 267–280. Dostopno prek <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=41af8b79-fefa-4657-b8b7-5c5c9975ec55%40sdc-v-sessmgr01>
19. Nastran Ule, M. (1997). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
20. Nastran Ule, M. (1999). *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
21. Paechter, C. (2000). Growing Up with a Lesbian Mother: A Theoretically – based Analysis of Personal Experience. *Sexualities* 3(4), 395–408.
22. Perger N. (2014). Med queer teorijami, queer politikami in gejevsko-lezbičnimi gibanji. *Družboslovne razprave*, 30(77), 71-89. Dostopno prek <https://www.druzboslovne-razprave.org/pdf/clanki/DR77-INT-Perger.pdf>
23. Ruspini, E. (2010). Italijanski homoseksualni očetje med stereotipi in željo po starševstvu. *Socialno delo* 49 (5/6), 373–379. Dostopno prek https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Italijanski_URN_NBN_SI_DOC-9UMM2VK5.pdf/2019031620025158/
24. Sešek, K. in Ivačič, M. (2016). Heteronormativnost diskurza na Fakulteti za Socialno delo. *Socialno delo*, 55(5/6), 301–314. Dostopno prek https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Heteronormativnost_URN_NBN_SI_DOC-54X7HA90.pdf/2018112614394151/.
25. Sobočan, A. (2009). Istospolne družine v Sloveniji. *Socialno delo*, 48(1/3), 65–86. Dostopno prek https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Istospolne_URN_NBN_SI_DOC-HXGCYQLK.pdf/2019012219313515/.

26. Sobočan, A. M. (2009). Istospolne družine v Sloveniji. *Socialno delo* 48(1/3), 65–86.
27. Stacey, J. in Biblart, T. J. (2001). (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, 66 (2), 159–183.
28. Švab, A. in Kuhar, R. (2005). *Neznosno udobje zasebnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut
29. Švab, A. (1999). Anthony Giddes: Transformacija intimnosti: seksualnost, ljubezen in erotika v modernih družbah, Lynn Jamieson: Intimnost: osebni odnosi v moderni družbi. *Teorija in praksa* 36(5). Dostopno prek <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip19995Svab.PDF>
30. Švab, A. (2007). New Ways of Parenting: Fatherhood and Parenthood in Lesbian Families. *Revija za sociologiju*, 38(1/2), 43–55.
31. Švab, A. (2010). Kdo se boji (raznovrstnosti) družin?: sociološki pogled/i na sodobno družinsko življenje. *Socialno delo*, 49(5/6), 341–349. Dostopno prek https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Kdo_URN_NBN_SI_DOC-R6E5X1NC.pdf/2019031620075683/
32. Tasker, F. in Golombok, S. (1995). Adults raised as children in lesbian families. *American Journal. Of Orthopsychiatry*, 65(2), 203–215.
33. Urek, M. (2005). Lezbične in gejevske družine v Sloveniji: implikacije za socialno delo. *Družboslovne razprave*, 21 (49/50), 155–174.
34. Velikonja, N. (1998). Izobraževanje proti homofobiji. *Delta: revija za ženske študije in feministično teorijo*, 4 (1/2), 151–156.
35. Weston, K. (1991). *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University press.
36. Zakon o partnerski zvezi – ZPZ. (2016). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 21. aprila 2016. Dostopno prek <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7434>
37. Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti – ZRIPS. (2005). Sprejet v Državnem zboru republike Slovenije, v veljavi od 23. 7. 2005 do 24. 8. 2017). Dostopno prek <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4335>
38. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih – ZZZDR. (2004). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 1. maja 2004. Dostopno prek <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-3093?sop=2004-01-3093>
39. Zornik, A. in Katerina, M. (1996). Homoseksualnost skozi stereotipe. *Socialno delo*, 35(2), 137–142. Dostopno prek https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Homoseksualnost_URN_NBN_SI_DOCL0DRI0M1.pdf/2019051618473478/